

324-modda. Qarzdorning zararni to‘lash majburiyati

Qarzdor majburiyatni bajarmaganligi yoki lozim darajada bajarmaganligi tufayli kreditorga yetkazilgan zararni to‘lashi shart.

Agar qonun hujjatlarida yoki shartnomada o‘zgacha tartib nazarda tutilgan bo‘lmasa, zararni aniqlashda majburiyat bajarilishi kerak bo‘lgan joyda, qarzdor kreditorning talablarini ixtiyoriy qanoatlantirgan kunda, bordi-yu, talab ixtiyoriy qanoatlantirilgan bo‘lmasa, — da’vo qo‘zg‘atilgan kunda mavjud bo‘lgan narxlar e‘tiborga olinadi. Sud vaziyatga qarab, zararni to‘lash haqidagi talabni qaror chiqarilgan kunda mavjud bo‘lgan narxlarni e‘tiborga olgan holda qanoatlantirishi mumkin.

Boy berilgan foydani aniqlashda kreditor tomonidan uni olish uchun ko‘rilgan choralar va shu maqsadda ko‘rilgan tayyorgarliklar hisobga olinadi.

Qarang: sud amaliyoti.

Qarang: mazkur Kodeksning 14, 236 — 258, 325 — 339-moddalari.

Qo‘shimcha ma’lumot uchun qarang: Oliy xo‘jalik sudi Plenumining 28.02.2003-yildagi “O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining talabdan boshqa shaxs foydasiga voz kechish huquqi bilan bog‘liq normalarini qo‘llashning ayrim masalalari to‘g‘risida”gi 110-son qarorining 11-bandining ikkinchi xatboshisi.

325-modda. Neustoyka va zarar

Agar majburiyatni bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun neustoyka belgilangan bo'lsa, zararning neustoyka bilan qoplanmagan qismi to'lanadi.

Qonunda yoki shartnomada zararni emas, balki faqat neustoykani undirib olishga yo'l qo'yiladigan; zarar ham neustoykadan tashqari to'la hajmda undirib olinishi mumkin bo'lgan; kreditorning tanloviga ko'ra yoki neustoyka yoxud zarar undirib olinishi mumkin bo'lgan hollar belgilanishi mumkin.

Qarang: sud amaliyoti.

Qarang: mazkur Kodeksning 14, 236 — 258, 325 — 339-moddalari, O'zbekiston Respublikasining “Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to'g'risida”gi Qonunining 34-moddasi.

326-modda. Neustoykani kamaytirish

Agar to'lanishi lozim bo'lgan neustoyka kreditorning majburiyatini buzish oqibatlariga nomutanosibligi ko'rinib tursa, sud neustoykani kamaytirishga haqli. Bunda qarzdor majburiyatni qay darajada bajarganligi, majburiyatda ishtirok etayotgan taraflarning mulkiy ahvoli, shuningdek kreditorning manfaatlari e'tiborga olinishi kerak.

Sud alohida hollarda qarzdor va kreditorning manfaatlarini hisobga olib, kreditorga to'lanishi lozim bo'lgan neustoykani kamaytirish huquqiga ega.

Qarang: sud amaliyoti.

Qarang: mazkur Kodeksning [236 — 258](#), [324](#), [325](#), [327 — 339-moddalari](#), Oliy xo‘jalik sudi Plenumining 15.06.2007-yil 15-iyundagi “Majburiyatlarni bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun mulkiy javobgarlik to‘g‘risidagi fuqarolik qonun hujjatlarini qo‘llashning ayrim masalalari haqida”gi 163-son qarorining [4-bandi](#).

327-modda. Pul majburiyatini bajarmaganlik uchun javobgarlik

Boshqa shaxslarning pul mablag‘larini g‘ayriqonuniy ushlab qolish, ularni qaytarib berishdan bosh tortish, ularni to‘lashni boshqacha tarzda kechiktirish yoxud boshqa shaxs hisobidan asossiz olish yoki jamg‘arish natijasida ulardan foydalanganlik uchun ushbu mablag‘lar summasiga foiz to‘lanishi kerak.

Foizlar miqdori kreditor yashaydigan joyda, kreditor yuridik shaxs bo‘lganida esa, uning joylashgan yerida pul majburiyati yoki uning tegishli qismi bajarilgan kunda mavjud bo‘lgan bank foizining hisob stavkasi bilan belgilanadi. Qarz sud tartibida undirib olinganida sud kreditorning talabini da’vo qo‘zg‘atilgan kundagi yoki qaror chiqarilgan kundagi bank foizining hisob stavkasiga qarab qondirishi mumkin. Ushbu qoidalar qonunda yoki shartnomada boshqa foiz miqdori belgilangan bo‘lmasa qo‘llaniladi.

Kreditorning pul mablag‘laridan qonunsiz foydalanish tufayli unga yetkazilgan zarar ushbu moddaning [birinchi](#) va [ikkinchi](#) qismlariga asosan unga tegishi kerak bo‘lgan foizlar summasidan oshib ketsa, kreditor qarzdordan zararning bu summadan ortiqcha bo‘lgan qismini to‘lashni talab qilishga haqli.

Qarang: sud amaliyoti.

Qarang: mazkur Kodeksning 236 — 258, 324 — 326, 328 — 339, 785, 1023-moddalari.

Qo‘shimcha ma‘lumot uchun qarang: O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 24.09.1999-yildagi “Fuqarolik kodeksini tatbiq qilishda sud amaliyotida vujudga keladigan ayrim masalalar to‘g‘risida”gi 16-son qarorining 22-bandi, O‘zbekiston Respublikasi Oliy xo‘jalik sudi Plenumining 15.06.2007-yil 15-iyundagi “Majburiyatlarni bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun mulkiy javobgarlik to‘g‘risidagi fuqarolik qonun hujjatlarini qo‘llashning ayrim masalalari haqida”gi 163-son qarorining 4-bandining ikkinchi xatboshisi, 5 — 11-bandlari, 12-bandining ikkinchi xatboshisi, 13-bandi, 18-bandining ikkinchi xatboshisi.

328-modda. Majburiyatning qarzdor hisobidan bajarilishi

Qarzdor ashyoni tayyorlash va kreditorga mulk qilib, xo‘jalik yuritishga yoki operativ boshqarishga topshirish yoxud ashyoni foydalanish uchun kreditorga berish yoxud uning uchun muayyan ishni bajarish yoki unga xizmat ko‘rsatish majburiyatini bajarmagan taqdirda kreditor, agar qonun hujjatlaridan, shartnomadan yoki majburiyatning mohiyatidan boshqacha tartib anglashilmasa, uchinchi shaxslarga majburiyatni oqilona muddatda oqilona baholarda ijro etishni topshirishga yoki uni o‘z kuchlari bilan bajarishga hamda qarzdordan qilingan zarur xarajatlarni va boshqa zararni to‘lashni talab qilishga haqli.

Qarang: mazkur Kodeksning [14](#), [236 — 258](#), [324 — 327](#), [329 — 339](#), [785](#), [1023-moddalari](#).

329-modda. Subsidiar javobgarlik

Qonun hujjatlari yoki majburiyat shartlariga muvofiq asosiy qarzdor bo'lgan boshqa shaxsning javobgarligiga qo'shimcha ravishda javobgar bo'lgan (subsidiar javobgarlik) shaxsga talablar qo'yishdan oldin kreditor asosiy qarzdorga talab qo'yishi kerak.

Agar asosiy qarzdor kreditorning talabini qondirishdan bosh tortsa yoki kreditor undan qo'yilgan talabga oqilona muddatda javob olmagan bo'lsa, bu talab subsidiar javobgar bo'lgan shaxsga qo'yilishi mumkin.

Kreditor asosiy qarzdorga bo'lgan o'z talabini qondirishni subsidiar javobgar shaxsdan talab qilishga haqli emas, basharti bu talab asosiy qarzdorga muqobil talabni hisobga o'tkazish yoki mablag'larni asosiy qarzdordan nizosiz undirib olish yo'li bilan qondirilishi mumkin bo'lsa.

Subsidiar javobgar shaxs o'ziga kreditor tomonidan qo'yilgan talabni qondirishdan oldin bu haqda asosiy qarzdorni ogohlantirishi, bordi-yu bunday shaxsga nisbatan da'vo qo'zg'atilgan bo'lsa — asosiy qarzdorni ishda qatnashishga jalb qilishi kerak. Aks holda asosiy qarzdor o'zining kreditorga qarshi e'tirozlarini subsidiar javobgar shaxsning regress talabiga qarshi qo'yish huquqiga ega.

Qarang: mazkur Kodeksning [14](#), [236 — 258](#), [324 — 328](#), [330 — 339-moddalari](#).

330-modda. Javobgarlik va majburiyatni asl holida bajarish

Basharti, qonunda yoki shartnomada boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, majburiyat lozim darajada bajarilmagan taqdirda neustoyka to'lash va zararni qoplash qarzdorni majburiyatni asl holida bajarishdan ozod qilmaydi.

Basharti qonunda yoki shartnomada boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, majburiyat bajarilmagan taqdirda zararni qoplash va uning bajarilmaganligi uchun neustoyka to'lash qarzdorni majburiyatni asl holida bajarishdan ozod qiladi.

Kechiktirib yuborish oqibatida o'zi uchun ahamiyatini yo'qotgan (ushbu Kodeks 337-moddasining [ikkinchi qismi](#)) ijroni kreditorning qabul qilishdan bosh tortishi, shuningdek voz kechish haqi tarzida belgilangan neustoykani to'lash (ushbu Kodeksning [342-moddasi](#)) qarzdorni majburiyatni asl holida bajarishdan ozod qiladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [236 — 258](#), [324 — 329](#), [331 — 339](#), [436-moddalari](#), O'zbekiston Respublikasining “Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to'g'risida”gi Qonuni 34-moddasining [uchinchi qismi](#).

331-modda. Xususiy belgili ashyoni topshirish majburiyatini bajarmaslik oqibatlari

Xususiy belgili ashyoni kreditorning mulki qilib, uning xo'jalik yuritishiga, operativ boshqaruviga yoki foydalanishiga topshirish majburiyati bajarilmagan taqdirda kreditor bu ashyoni olib qo'yishni va majburiyatda nazarda tutilgan shartlar asosida o'ziga topshirishni talab qilishga haqli. Bu huquq ashyo bir xil huquqqa ega bo'lgan uchinchi shaxsga topshirilgan bo'lsa, bekor bo'ladi. Agar ashyo hali topshirilmagan bo'lsa, vaziyat qaysi kreditorning foydasiga oldinroq vujudga kelgan bo'lsa, o'sha

kreditor ustunlikka ega bo‘ladi, basharti buni aniqlash mumkin bo‘lmasa, oldin da’vo qo‘zg‘atgan kreditor ustunlikka ega bo‘ladi.

Kreditor majburiyat narsasi bo‘lgan ashyoni o‘ziga topshirishni talab qilish o‘rniga, zararning qoplanishini talab qilishga haqli.

Qarang: mazkur Kodeksning 14, 87, 186, 236 — 258, 324 — 330, 332 — 339-moddalari.

332-modda. Majburiyatlar bo‘yicha javobgarlik hajmini cheklash

Majburiyatlarning ayrim turlari bo‘yicha hamda muayyan faoliyat turi bilan bog‘liq majburiyatlar bo‘yicha qonunda zararni to‘la qoplashga bo‘lgan huquq cheklab qo‘yilishi mumkin (cheklangan javobgarlik).

Qo‘shilish shartnomasi yoki kreditor iste’molchi sifatida ish olib boruvchi fuqaro bo‘lgan boshqa shartnoma bo‘yicha qarzdorning javobgarlik hajmini cheklash to‘g‘risidagi kelishuv haqiqiy emas, basharti majburiyatlarning ushbu turi yoki ushbu tartibbuzarlik uchun javobgarlik hajmi qonun bilan belgilab qo‘yilgan bo‘lsa va agar majburiyatni bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun javobgarlikni keltirib chiqaradigan vaziyatlar yuz berguncha kelishuvga erishilgan bo‘lsa.

Qarang: mazkur Kodeksning 14, 236 — 258, 324 — 331, 333 — 339, 362-moddalari.

333-modda. Majburiyatlarni buzganlik uchun javobgarlik asoslari

Qarzdor aybi bo'lgan taqdirda majburiyatni bajarmaganligi yoki lozim darajada bajarmaganligi uchun, agar qonun hujjatlarida yoki shartnomada boshqacha tartib belgilanmagan bo'lsa, javob beradi. Qarzdor majburiyatni lozim darajada bajarish uchun o'ziga bog'liq bo'lgan hamma choralarni ko'rganligini isbotlasa, u aybsiz deb topiladi.

Aybning yo'qligi majburiyatni buzgan shaxs tomonidan isbotlanadi.

Basharti, qonunda yoki shartnomada boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishda majburiyatni bajarmagan yoki lozim darajada bajarmagan shaxs majburiyatni lozim darajada bajarishga yengib bo'lmaydigan kuch, ya'ni favqulodda va muayyan sharoitlarda oldini olib bo'lmaydigan vaziyatlar (fors-major) tufayli imkon bo'lmaganligini isbotlay olmasa, javobgar bo'ladi. Qarzdorning shartlashuvchi sheriklari tomonidan majburiyatlarning buzilishi, majburiyatni bajarish uchun zarur tovarlarning bozorda yo'qligi, qarzdorda zarur pul mablag'larining bo'lmaganligi bunday vaziyatlar jumlasiga kirmaydi.

Majburiyatni qasddan buzganlik uchun javobgarlikni bartaraf qilish yoki cheklash to'g'risidagi avvaldan kelishilgan bitim u tuzilgan paytdan boshlab haqiqiy emas.

Sud amaliyotiga karang

Qarang: mazkur Kodeksning 14, 116, 236 — 258, 324 — 332, 334 — 339-moddalari.

Qo‘shimcha ma‘lumot uchun qarang: O‘zbekiston Respublikasi Oliy xo‘jalik sudi Plenumining 04.03.2002-yildagi “O‘zbekiston Respublikasining “Xo‘jalik yurituvchi subyektlar Faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to‘g‘risida”gi Qonunini iqtisodiy sudlar amaliyotida qo‘llashning ayrim masalalari haqida”gi 103-son qarori 11-bandining birinchi xatboshisi, O‘zbekiston Respublikasi Oliy xo‘jalik sudi Plenumining 15.06.2007-yildagi “Majburiyatlarni bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun mulkiy javobgarlik to‘g‘risidagi fuqarolik qonun hujjatlarini qo‘llashning ayrim masalalari haqida”gi 163-son qarori 12-bandining ikkinchi xatboshisi.

334-modda. Uchinchi shaxslarning harakatlari uchun qarzdorning javobgarligi

Basharti, qonun hujjatlari yoki shartnomada bevosita ijrochi bo‘lgan uchinchi shaxsning javobgarligi belgilab qo‘yilmagan bo‘lsa, zimmasiga majburiyatni bajarish vazifasi yuklatilgan uchinchi shaxslarning majburiyatni bajarmaganligi yoki lozim darajada bajarmaganligi uchun qarzdor javob beradi.

Qarang: sud amaliyoti.

Qarang: mazkur Kodeksning 14, 236 — 258, 324 — 333, 335 — 339-moddalari.

335-modda. Kreditorning aybi

Agar kreditor qasddan yoki ehtiyotsizlik tufayli majburiyatni bajarish mumkin bo‘lmasligi yuz berishiga yoki bajarmaslik tufayli yetkazilgan zarar miqdorining ko‘payishiga

ko‘maklashgan bo‘lsa, shuningdek kreditor majburiyatni bajarmaslikdan yetkazilgan zararni kamaytirish choralarini qasddan yoki ehtiyotsizlik tufayli ko‘rmagan bo‘lsa, sud ishning holatlariga qarab to‘lanadigan haq miqdorini kamaytirishga yoki kreditorga haq to‘lashni batamom rad etishga haqli.

Qarang: sud amaliyoti.

Qarang: mazkur Kodeksning 14, 236 — 258, 324 — 334, 336 — 339, 349-moddalari.

336-modda. Ikki taraflama shartnomani bajarmaslik oqibatlari

Agar ikki taraflama shartnomada bir taraf o‘zi javobgar bo‘lgan vaziyat tufayli uni bajarishi mumkin bo‘lmay qolsa, ikkinchi taraf, basharti qonunda yoki shartnomada boshqacha tartib nazarda tutilgan bo‘lmasa, shartnomadan voz kechishga va shartnomaning bajarilmasligi tufayli yetkazilgan zararni undirib olishga haqli.

Qarang: mazkur Kodeksning 14, 236 — 258, 324 — 335, 337 — 339-moddalari.

337-modda. Ijroning qarzdor va kreditor tomonidan kechiktirib yuborilishi

Ijroni kechiktirib yuborgan qarzdor kechiktirib yuborish tufayli yetkazilgan zarar uchun va kechiktirib yuborish davrida tasodifan ijroni bajarish mumkin bo‘lmasligi vujudga kelganligi uchun kreditor oldida javob beradi.

Agar qarzdor ijroni kechiktirib yuborganligi tufayli kreditor uchun uning ahamiyati qolmagan bo'lsa, u ijroni qabul qilishdan bosh tortishi va zararni to'lashni talab qilishi mumkin.

Agar kreditor qarzdor tomonidan taklif qilingan lozim darajadagi ijroni qabul qilishdan bosh tortgan bo'lsa yoki o'zi amalga oshirishi kerak bo'lgan va amalga oshirilgunicha qarzdor o'z majburiyatini bajara olmagan harakatlarni qilgan bo'lmasa, kreditor muddatni kechiktirib yuborgan hisoblanadi.

Qarang: mazkur Kodeksning [14, 236 — 258, 324 — 336, 338 — 339, 349-moddalari](#).

[Qarang: sud amaliyoti.](#)

338-modda. Kreditorning ijroni kechiktirib yuborish oqibatlari

Kreditorning shartnoma bo'yicha o'ziga tegishli narsani qabul qilishni kechiktirib yuborishi qarzdorga kechiktirib yuborish tufayli yetkazilgan zararni undirib olish huquqini beradi va keyinchalik majburiyatni ijro etish mumkin bo'lmay qolsa, uni javobgarlikdan ozod qiladi, qarzdorning qasddan ish tutishi yoki qo'pol ehtiyotsizlik qilish hollari bundan mustasno.

Pul majburiyati bo'yicha kreditor ijroni kechiktirib yuborgan vaqt uchun qarzdor foiz to'lashga majbur emas.

Qarang: mazkur Kodeksning [14, 236 — 258, 324 — 337, 339, 349-moddalari](#).

Qo'shimcha ma'lumot uchun qarang: Oliy xo'jalik sudi Plenumining 15.06.2007-yildagi "Majburiyatlarni bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun mulkiy

javobgarlik to'g'risidagi fuqarolik qonun hujjatlarini qo'llashning ayrim masalalari haqida'gi 163-son qarori 17-bandi.

339-modda. Ijroning kechiktirib yuborilganligi uchun kreditorni javobgarlikdan ozod qilish

Agar kreditor ijroning kechiktirib yuborilishi qonunga muvofiq yoki kreditorning topshirig'i bilan ijroni qabul qilish vazifasi yuklatilgan shaxslar qasddan ish tutganligi yoki ehtiyotsizligi tufayli kelib chiqqanligini isbotlasa, u ijroning kechiktirib yuborilganligi uchun javobgarlikdan ozod qilinadi.

Qarang: mazkur Kodeksning 14, 129, 133, 236—258, 324—338-moddalari.